JÁMIYETLIK HÁM EKONOMIKALÍQ ILIMLER

Ekonomika

ӨЗБЕКСТАНДА АЎЫЛ ХОЖАЛЫҒЫН БАСҚАРЫЎДЫ ЖӘҲӘН СТАНДАРТЫНА АЛЫП ШЫҒЫЎ БАСҚЫШЛАРЫ

П.З.Хожалепесов – *экономика илимлериниң кандиданты, доцент*
Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты
Д.П.Зинатдинов – *илимий изертлеў ислери инженери*
Самарқанд ветеринария медицинасы институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: қишлоқ хўжалиги, модернизация, лойиҳа, инновация, ишлаб чиқариш, илм, сув заҳиралари, кластер, техника, технологик, аҳоли бандлиги.

Ключевые слова: сельское хозяйство, модернизация, проект, инновация, производство, наука, водные ресурсы, кластер, техника технологий, занятость население.

Key words: agriculture, modernization, project, innovation, production, science, water resources, cluster, equipment technology, employment.

Усы жылыдың 29-июль куни Президетимиз басшылығында өткерилген видеоселектор жыйналысында мәмлекетимиз аўыл хожалығында экономикалық реформаларды жеделлестириў ҳәм базар қатнасықларын және де раўажландырыў бойынша белгиленген ўазыйпалардың орынланыўын анализ қылыўға итибар қаратылды.

Мәмлекетте азық аўқат қәўипсизлигин тәмийинлеўден баслап, қайта ислеў ҳәм экспорттан қосымша дәрәмат алыўға шекем болған көп ғана мәселелер әйе аўыл хожалығының раўажланыўы менен байланыслы екенлиги мәлим. Сол ушын да мәмлекетимиз тәрепинен аўыл хожалығын түптен реформалап базар механизмлерин енгизиў, ислеп шығарыўды илим тийкарында шөлкемлестириў, резерв ҳәм имкәниятлардан толық пайдаланыўға кирисилди.

Бул хаққында Президентимиздиң 2019-жыл 23-октябрьдеги пәрманы менен қабыл қылынған аўыл хожалығын 2030-жылға шекем раўажландырыў стратегиясында ең актуал ўазыйпалар белгилеп берилди.

Жәҳән банки менен елимиздиң аўыл хожалығын модернизация қылыўда 500 млн. долларлық жойбарды әмелге асырыў бойынша келисимге ерисилди.

Өзбекстан тарийхында биринши мәрте, илим ҳәм инновацияны раўажландырыўға, аўыл хожалығында басқарыўды жәҳән стандартлары тийкарында шөлкемлестириўге қаржылар ажыратылды. Видеоселектор жыйналысында, биринши нәўбетте усы мәселелерге итибар каратылды [1].

Президент өз сөзинде: «аўыл хожалығы раўажланған Америка, Голландия, Израиль, Қытай, Туркия, Чили мәмлекетлеринде қолланылып атырған аўыл хожалығында билим ҳәм инновацияларды өз ишине алған хызметлер дизимин бизиң мәмлекетимизде де енгизилип, илим менен ислеп шығарыўдың өз ара байланыслылығын тәмийинлеўдиң ўақты келгенлигин көрсетилип өтилди. Усы ўақытқа шекем биз илимсиз ҳәрекет қылдық, нәтийжелерге ериспедик, жеримиздиң өмири бийкарға өтип атыр, дәрәмат аз, пахташылық кластери, мийўе-овощ, жүзимгершилик кластерлериниң ҳәр бириниң қасында илимий орай болыў кереклиги, илим болмаса ҳеш биримиз раўажланбаймыз. Дурыс, пахта жобасын орынлаўымыз мүмкин, бирақ қандай баҳада орынладық, қәрежетлери қанша болды, дәрәматы қанша, рентабеллиги қанша болды, мине, усы нәрселер мени қыйнайды.

«Аўыл хожалығы министрлиги ескише ис усылынан толық кешип, фермерлерге агро хызмет түрлерин көрсетип ҳәм жаңадан хызмет көрсетиў түрлерин кеңейтириўге өтиўи зәрүр. Бир сөз бенен айтқанда, аўыл хожалығы министрлиги ҳәм оның қурамындағы шөлкемлер хызметлерин түптен трансформация қылыў ўақты келди» - деп атап өтти.

Сондай-ақ, баянатта аграр тараўлары раўажланған мәмлекетлерде қолланылып киятырған аўыл хожалығында билим ҳәм инновацияларды өз ишине алған хызметлер дизимин елимизде де енгизип, илим ҳәм ислеп шығарыўдың өз ара байланыслы екенлигин тәмийинлеў зәрүрлиги атап өтилди.

Бул жойбар шеңберинде, усы бағдардағы 8 илим изертлеў институты, сондай-ақ, аўыл хожалығы министрлиги қурамындағы бир катар шөлкемлердиң хызметлери түптен реформаластырылып, заманагөй лаборотория ҳәм үскенелер менен тәмийинленеди. Бул ушын Жәҳән банкиниң 124 млн. доллар инвестициясы ҳәм Европа шөлкеминиң 2 млн. долларлық грант қаржылары бағдарланады.

Аўыл хожалығы министри ҳәм орынбасарларына халықаралық экспертлер менен биргеликте илимий изертлеў институтлары хызметин терең анализ қылып, оларды түптен қайта шөлкемлестириў бойынша ҳәр бир институт ушын бөлек жол картасын тастыйықлаў тапсырылды. Бул шөлкемлерге заманагөй билимге ийе илимий жаңалықларды ислеп шығыўды енгиздиретуғын маман кадрларды шақырыў зәрүрлиги айтылды.

Санлы технологиялардан пайдаланып атырған жойбарлардың өнимдарлығы ҳәм бул бағдардағы жумыслардың барысы анализленди.

Мәмлекетимиздиң мийўе-овощ тараўы үлкен имкәниятларға ийе. Бул тараўдағы кооперативлер ҳәм кластерлердиң хызметлерин қоллап-қуўатлаў ушын 212 млн. доллар ажыратыў белгиленген. Президентимиз ишки базарды арзан өнимлер менен тәмийинлеў, «даладан- тутыныўшыға дейин» дизимин енгизиўде мийўе-овощ кластерлери тийкарғы драйвер болыўы керек. Сол ушын ажыратылып атырған қаржыны туўры бағдарлап бир сумды еки сум қылатуғын проектлерди ислеп шығыў, буның ушын өнимлерди қайта ислеў, сақлаў ҳәм экспортқа таярлаў қуўатлықларын асырыўға айырықша итибар қаратыў зәрүр. Заманагөй агрологистика орайлары ҳәм комплекслерин шөлкемлестириўге қаратылған ўазыйпалардың орынланыўы да көрип шығылды.

Усы жылдың 11 май күни Өзбекстан Республикасы Президентиниң республика аймақларын аўыл хожалық өнимлерин жетистириўге қәнийгелестириў бойынша қосымша шара иләжлары ҳаққындағы қарары қабылланған еди. Усы қарар тийкарында бул бойынша Жиззах ўәлаяты үлги болып, келеси 3 жылда ол жерлерде 120 мың гектар жер майданы өзлестирилип бағ ҳәм таўзарлық жерлер шөлкемлестирилип майлы егинлер егилиў режелестирилмекте. Бул тәжрийбени басқышпа-басқыш барлық аймақларда енгизиў, ҳәр бир районда көби менен 3-4 түр экспортқа мөлшерленген жоқары дәрамат бериўши өним жетистириўди жолға қойыў зәрүрлиги атап өтилди.

2021-жылдың ақырына шекем 3 мың гектарда плантация формасында интенсив бағлар жаратып, жаңа тәртип тийкарында халыққа 1-1,5 гектар жер тарқатқан халда, 2-2,5 мың шаңарақтың бәнтлигин тәмийинлеў бойынша тапсырма берилди [2].

Видеоселектор жыйналысында суўдан ақылға урғас пайдаланыў ҳаққында да айтып өтилди. Мәмлекетимиз басшысының усы жылғы 10-июльдағы пәрманы менен

тастыйықланған, суў хожалығын раўажландырыўдың 2021-2030-жылларға мөлшерленген концепциясында бул бағдардағы ҳәмме тәреплери белгилеп берилген еди. Мәселен, каналлардың пайдалы жумыс коэффициентин асырыў ҳәм де 2 млн. гектарда суў тежеўши, соннан 600 мың гектарында тамшылап суўғарыў технологиясын енгизиў есабынан жылына 7 млрд.куб сууды тежеў көзде тутылған. Сондай-ақ, санластырыў есабынан электр энергиясын 2 млрд. киловатт саатқа қысқартыў көрсеткишлер белгиленген.

Суў хожалығы министрлиги бул ўазыйпалардың орынланыўын өз ўақтында тәмийинлеўи халықаралық экспертлерди шақырып жаңа усылда жумыс алып барыўы айтып өтилди. 2025-жылға шекем тараўды толық санластырыў, соның ишинде сууды қадағалаў ҳәм есабын онлайн тәризде жүргизиў бойынша дәстүрий өним ислеп шығарыў кереклиги бойынша көрсетпелер берилди [3].

Президентимиз ғәлле жетистириў жуўмақларына да тоқтап өтип, усындай аўыр машақатлы жағдайларда да дала мийнеткешлери аўызбиршилик пенен 6 млн. 400 мың тонна ғәлле өнимин жетилистиргенлигин. Бул ушын бәрше фермер, дийхан ҳәм кластерлерге шын кеўилден тереӊ миннетдаршылық билдирди.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев видеоселектор жыйналысында ғоза тәрбиясы бойынша агротехник иләжларды өз ўақтында өткериў ҳәм де тәкирар егинлер егиў мәселелерине де тоқтап өтти. Улыўма алғанда, аўыл хожалығын түптен реформа қылыў ҳәм де тараўда базар экономикасын кеӊ түрде енгизиў мәселелери бойынша да тийисли қарарлар қабыл етилип баслы ўазыйпалар белгилеп берилди. Усы жумыслардың орынланыўы мәмлекетлик азық-аўқат қәўипсизлигине, еӊ баслысы халқымыздың кейпиятына ҳәм турмыс жағдайына тәсир ететуғын жүдә зәрүр мәселе екенлигин атап өтти.

Әдебиятлар

1. «Өзбекстан Республикасы аўыл хожалығын раўажландырыўдың 2000-2030-жылларға мөлшерленген стратегиясын тастыйықлаў ҳаққында»ғы ПП-5853-санлы Пәрманы. 2019-жыл 23-октябрь.
2. Республика аймақларын аўыл хожалығы өнимлерин жетистириўге қәнигелестириў бойынша қосымша илажлар ҳаққында Өзбекстан Республикасы Президентиниң қарары. –Ташкент: 2020, 11-май. / «Еркин Қарақалпақстан» 2020, 14-май.
3. Өзбекстан Республикасы «Суў хожалығын раўажландырыўдың 2020-2030 жылларға мөлшерленген концепциясы» ПП-6024-санлы Пәрманы. 2020, 10-июль.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада аграр соҳада кластер усулини жорий қилиш кўрсатилган. Мақолада қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни ривожлантириш масалалари ҳосилини кўпайтириш таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье представляется внедрение кластернего метода в аграный сектор. Также анализируется прирост сельскохозяйственного производства.

SUMMARY

This article shows the implementation of the cluster method in the agricultural sector. The article analyzes the growth of agricultural production.

Geografiya

METHODS FOR TOPONIMIC RESEARCH OF OBJECTS

Q.M.Seitniyazov - *candidate of geographical sciences, docent*
O.O.Baltabaev - *doctoral student*
Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

Таянч сўзлар: этимология, географик, лингвистик, тарихий, картографик, статистик усуллар, семантика, топоформант, топоаниқлағич, топонимик тизим, топонимик ареал.

Ключевые слова: этимология, географический, лингвистический, исторический, картографический, статистические методы, семантика, топоформант, топоопределитель, топонимическая система, топонимический ареал.

Key words: etymology, geographical, linguistic, historical, cartographic, statistic methods, semantic, topoformant, locator, toponymic system, toponymic area.

The geographical name is a part of the toponymy of a certain territory, therefore, its analysis can be corrected only taking into account the specifics of the entire toponymy complex. A single name, divorced from the system, cannot serve as a source of scientific analysis. Therefore, the second requirement of toponymic research is the study of a toponym in the context of all toponymy.

The geographic method of toponymic research is based on the use of folk geographic terms - words that define the nature of a geographical object, its genus and type (for example, a mountain, forest, lake). Being, in fact, a household name, folk terms are used to define a specific geographical concept or phenomenon. The genetic connection of a folk term with geographical objects, their essence, finds expression in toponymy, which is a kind of accumulator of a significant number of terms. The relationship between a toponym and a term is a universal pattern of toponymy. Toponymy is a kind of landscape language, its verbal expression. We can say that through toponymy, the landscape “tells” about itself, about its history, dynamics and features. Landscape toponymic studies contribute to the reconstruction of geographical situations of the past. Place names make it possible to identify and investigate in dynamics such components of the natural landscape as landforms, soils, vegetation and fauna.

Closely related to toponymy and cartographic method. The cartographic method is successfully used to establish patterns of placement of toponymic phenomena, the dynamics of their development in time, spatial relationships and dependencies, both between individual toponymic facts and between them and various social and natural realities reflected on the maps. Revealing toponymic material requires the involvement of various cartographic sources. Multi-temporal maps allow studying the dynamics of various phenomena and their components according to toponymy data.

The establishment of toponymic areas is inseparable from mapping, the tasks of which include the exact localization of places of settlement of people, in whose speech the studied onomastic phenomenon is noted, or objects named in a certain way. But mapping is used not only for fixing the identified areas. Different territorial distributions of names in regional studies and features globally inherent in names of different languages can be mapped. Areas identified as a result of mapping constitute a special toponymic text, the scientific reading of which poses a series of new tasks to the researcher. Consequently, a map with a toponymic load itself becomes a source for further study of geographical names. The creation of modern databases of toponyms, electronic gazetteers, the use of GIS technologies will significantly intensify toponymic research.

A full description and analysis of toponymic facts cannot be carried out without the use of historical research methods. Taking into account real historical conditions is one of the main criteria for the reliability of research. Top-